

Utanmyra — en gammal vikingabygd

Utanmyra eller Utåmör som det heter på Sollerösmål är den till ytan största av Solleröns byar och ligger på den nordvästra delen av ön. Namnet har på senare år blivit känt bl a genom ”Visa från Utanmyra” upptecknad efter Reser Anna, och har väl sitt ursprung i läget i förhållande till övrig bebyggelse på ön. ”Utå möri” alltså bortom, på andra sidan myren, avseende då den sankmark som går i en båge från Agnmyren till Jesbäck söder om byn. Denna sankmark var väl också för något eller några årtusenden sedan vattenfylld, så kanske Utanmyra en gång för länge sedan var en ö.

Om denna ö redan då var bebyggd är en fråga som ännu inte fått något svar. Att Sollerön hade bofast befolkning för 1000 år sedan är dock ett faktum.

Redan 1862 fann man i Utanmyra en kvinnograv med rika gravfynd, och 1921 påträffade And Bondesson vid jordfyllning en mycket rikt utrustad krigargrav fr 900-talet e Kr. Även andra gravfynd har gjorts i byn, och den del av gravfältet, som nu undersökts, omfattar omkr 20-talet registrerade gravar eller fornlämningar i anslutning till byn.

Men om vi nu håller oss till mera närliggande århundraden så har Utanmyra haft en konstant befolkningsökning under hela 1700-talet och fram till mitten av 1800-talet. På 1850-talet var befolkningen som störst och då bodde drygt 350 personer i byn. Hur fick nu alla dessa människor sin bärgning? Ja, det var nog kris många gånger när kornet och potatisen frös bort och den intensiva nyodlingen i slutet på 1800-talet inte ökade skördarna i takt med befolkningsökningen. Nybruten åkerjord

Flygfoto över Utanmyra 1936.

ger ju ingenting utan gödsel, och korna som skulle leverera denna gödsel gick på fåbodskogarna halva året.

Efter nödår omkr år 1868 emigrerade många till Amerika, och år 1882 for så många som ett sextiotal Utanmyrabor till det stora landet i väster. Även senare genom åren har många bybor valt att emigrera. Totalt flyttade under åren 1868 — 1925 drygt ett hundratal personer. Därtill kommer de som inte kunde skaffa pengar till en Amerikabiljett i hemorten, utan flyttade till orter med bättre förtjänstmöjligheter för att arbeta ihop till biljetten och sedan emigrerade därifrån. Det hände också att någon reste utan att anmäla flyttning t ex för att smita från exersisen eller för att man var anklagad för något brott. Hur inverkade nu emigrationen på byn som sådan? Det blev ju mera av den knappa bärgningen att dela på för dem som blev kvar, men det var dock de mest driftiga och dugliga arbetsmänniskorna som reste. För många äldre var det nära nog katastrof, när barnen reste och de blev lämnade ensamma. Till och med en s t u g a från Utanmyra har ”utvandrat” till Amerika.

Utansmyra skola 1920

Första bänkraderna, från vänster: Skrader Erik, Lins Sven, Dunder Linnea, Carola.

Andra bänkraderna: Anna Björkman, Lassper Anna, Rullpers Gunnar, Holger Lundberg.

Tredje bänkraderna: Snis Frida, Hinders Rut, Bus Anders, Anton Brottare.

Lärare: Ekström.

Stunis Karl kan berätta om en gammal stuga som stått vid Stunisgården. Den hade inköpts år 1932 för 800:— av en millionärska som hette miss Balett. Stugan fraktades till Göteborg per tåg på inlandsbanan för att sedan skeppas till Amerika. Även spismur och grundstenar togs med. Den skulle till en stor utställning i Chicago, men kom förmodligen aldrig fram till sitt mål. Efterforskningar görs nu för att ta reda på var stugan hamnat.

Utansmyra hade också egen skola under cirka 30 år. Skolhuset byggdes omkring åren 1885—1890, enligt uppgift av jordägare i Utansmyra. Näsje Per skänkte tomtplatsen på villkor att han fick ta all dynga från uteddaset. På den tiden var lite "skit" värt pengar! Skolhuset köptes av kommunen och fungerade som småskola för barnen i Utansmyra under många år. Några av de lärare som undervisat där var Brita från Siljansnäs, Hinders Anders, Anders Ekström och Lund Anders.

Skolhuset som återköptes genom byföreståndare Dunder Per Pers-

*Bond Johan Andersson i Utanmyra handel på 1920-talet.
Foto: Bond Johan Andersson*

sons försorg av Utanmyra jordägare år 1946 för ett pris av 3000:— fungerar nu som bystuga och har genom åren varit en bra lokal för fester av alla de slag. Även husförhör och bönemöten har hållits här. I ett protokoll från år 1954 kan man läsa att hyra för bönemöten var 10:— och för födelsedagskalas o dyl 20:—. Söndagsskolan höll också till här under ledning av bl a Dunder Imbor (Ingeborg Andersson) och senare av Hinders Anna.

Byn hade även egen lanthandel. Mårten Jöns (Eriksson) hade affär i en gammelstuga på Mårten-gården på 1890-talet. Han flyttade till Orsa vid sekelskiftet och fortsatte med affärsrörelse där. I början av 1900-talet fanns också en "vinhandel" i en gammal stuga på Lejongården. Omkring år 1900 startades så en lanthandel av Hinders Anders. "Budi" var byns samlingsplats under många år och fungerade även som "postkontor". I en speciell ryggsäck hämtades posten till Utanmyra vid postkontoret i Häradsarvet och delades ut till alla som väntade. Det brukade vara fullt med folk när posten kom. Några år fanns t o m två affärer i byn, då Konsum öppnade filial i en stuga på Anders Halvarssons gård med Per Danielsson som föreståndare. "Kopen" lades ner år 1964 och sedan dess har byborna fått klara sig utan "egen" affär. Från Utanmyra och Sundgården kommer också en av stugorna som står

på Hembygdsgården. På Sundgården (Stur Lavas-gård) bodde en gång i tiden Anders Sundin om vilken det kan berättas många roliga historier. Han var originell och ibland "slog det över" alldeles. Anders Halvarsson kunde berätta hur Sund Anders en gång hängt massor av gamla skakelklockor, koskällor och andra bjällror på ett rep som var uppspant mellan två hus. Därefter monterade han fast träpinnar på balanshjulet till en slipsten som drevs av en motor. Träpinnarna slog på repet med koskällorna, som förde ett väldigt oväsen. Sund Anders ropade på Vik Mas, (nämndeman Vik Mats Andersson) som kom vägen förbi. "Kum nu Mas få du ära immelens klockor"! Vik Mas stannade, sköt upp hatten, kliade sig i håret och svarade: "Män nu Andes, nu a du full vurti tokån o".

Bredvid Sundgården låg Dunder-gården. Därifrån kom Dunder Imbor eller Dunder Ingeborg Andersson född år 1857. Imbor flyttade fram och tillbaka mellan Sverige och Amerika flera gånger och bodde ett tag även i Köpenhamn. Hon var missionär och verkade som sådan i Kina vid tiden för det s k boxarupproret. Dunder Imbor finns omnämnd i Tore Zetterholms bok "De främmande djävlar", som behandlar just boxarupproret.

På fotot är Imbor ca 18 år och det är förmodligen det äldsta foto som finns på någon solleröbo.

Jord- och skogsbruk har varit den huvudsakliga sysselsättningen för människorna i Utanmyra under åren fram till ca 1950. Då var det vanligt med buföring till fäbodarna. Cirka 40 gårdar i Utanmyra hade fäbodställe i Gesunda, Mångberg eller Rossberg. Vissa tider var det nästan tomt på folk i byn.

När man flyttade till fäbodarna packades trillan full med saker och förnödenheter, sen åkte man vägen genom Rothagen för då fanns inte väg längre än till Skålvik. Den så kallade Burmavägen färdigbyggdes inte förrän år 1943. Namnet "Burmavägen" kommer av att kineser. (eller om det var japaner) samtidigt byggde en väg att frakta krigsmateriel på genom landet Burma. Några vitsiga Norby-karlar döpte då vägen till "Burmavägen".

Vid buföreningen gick man med djuren den gamla vägen till Skålvik. Ibland när det var högt vattenstånd i Siljan var man tvungen att gå ge-

Dunder Ingeborg Andersdotter

nom skogen öster om Prästtjärn. I regel flyttade man den sista veckan i april och stannade i Gesunda till efter midsommar, då man gav sig iväg till Rossberg eller Mångberg eller någon annan fäbod. Hem till byn var man bara för att sköta slåttern på sommaren, annars stannade man i fäbodarna tills i slutet av oktober, ibland ännu längre.

Numera finns inte så många jordbruk kvar i byn, bara 3 st och många åkrar har fått växa igen, eller planterats med skog.

I början av 1950-talet, i samband med laga skiftets genomförande, blev Utanmyra by ännu lite större då den s k invallningen gjordes. Gunnar

Stunis-tallen

Sträng, f d finansminister, var då bland andra hit och tittade på området som skulle invallas.

Invallningen möjliggjorde byggandet av Sundsvägen till Mora. Tidigare fanns bara en smal cykelväg och i Sundet den s k Sundsbron, en träbro byggd år 1942.

Men kommunikationen båtledes över Siljan till Mora har varit livlig. Vid slutet av "Båtåjsgatu" kan man än se rester av väl tilltagna kyrkbåthus bl a , och "Stunis-tålln" (nu på Gammelgården) var riktmärke vid en annan båtstad. Gärdesgården gick förbi tallen ner i en "furåd" i sjön, så att inte kreaturen skulle ta sig till den odlade jorden, och tallen var ett vida sett sjömärke för alla som färdades på sjön i dålig sikt. Numera ligger där Fiskodlingen, som säkerställer fisktillgången i de vattendrag, som

Anna Halvarsson, Dunder Anna Persson, Dunderull Stina och Dunder Selma.

berörs av olika vattenregleringar i bl a Siljan. Om Fiskodlingen kan läsas i Sool-Öen 1976.

Det finns och har funnits en hel del smedjor i byn, men någon nämnvärd tillverkning för avsalu tycks inte ha förekommit, i varje fall inte under de sista 100 åren. De som behärskade smideskonsten har hjälpt sina grannar mot arbetsbyte, vilket har varit den viktigaste betalningsformen långt in i sen tid.

Hur det varit med smidet i forna tider är ännu inte undersökt, men slaggförekomster och rester av blåstor finns på många håll i och omkring byn, vilket tyder på en livlig verksamhet med utnyttjande av myr- och sjömalm.

Skogsarbete och då i form av kolning till järnbruken runt Siljan var en annan näring, som var vanlig på 1800-talet, men där rädde köparens marknad. Det var snarare regel än undantag att det inte blev något netto när arbetet var färdigt. Man kolade sig under bruket, som det hette.

Många duktiga hantverkare har även funnits genom åren. Måsan Ull var skräddare och bodde i Mårtengården. Mås Ull i Norby var en duktig

möbelsnickare och efter honom finns flera fina möbler bevarade. Lass Per hade ett repslageri. Flint Olov Danielsson var med och byggde den sista storbåten på Sollerön år 1877-78. Denna båt såldes senare till Falun. Båtbyggaryrket gick i arv till Flint Anders Nilsson (Flint Bus Anders) som var en skicklig båtbyggare och byggde många solleröbåtar. Utanmyrabo var också Anders Bondesson som senare byggde så många fina kyrkbåtar. I senare tid var Anton Danielsson en båtbyggare som var känd för sina fina båtar. Han flyttade senare till Ryssa, där han fortsatte med båtyggeri ända in på 1960-talet. Anders Lejon var ett tag byns fotograf och har lämnat efter sig ett stort material som Erik Pettersson nu jobbar med att katalogisera. Kanske kan det bli en fotoutställning så småningom.

Någon egentlig industrimässig tillverkning har aldrig funnits, men vid den sk Duvlär-gård lär en gång i tiden ha tillverkats kakelugnar och lergökar. Folket på den gården utvandrade till Amerika år 1882.

En slipstensgruva har även funnits i sydöstra delen av byn, och man tog med slipstenar och laggkärl, när man for ut på sina handelsfärder, och hade med hem salt och strömming och andra livets förnödenheter.

På senare år har det byggts eller byggts om många stugor här i Utanmyra, sammanlagt 10 st, och vi bybor hoppas att byn skall utvecklas vidare. Antalet invånare år 1983 är 100 kyrkobokförda personer. Sommartid är vi ju betydligt flera, då många turister och utflyttade bybor återvänder.

Utanmyra Bystugeförening har bildats och hållit några träffar under år 1983 och fler skall det väl bli. Föreningens syfte är att sköta bystugan och att ordna trivsamma träffar för alla som bor här. En sådan förening är viktig för sammanhållningen och kan även bli en hjälp för nyinflyttade att bli bekanta med byborna.

Fortsatta reparationer av bystugan skall också göras. Lotterier och auktioner skall hållas för att skaffa pengar till arbetet.

Vi Utanmyrabor hyser gott hopp om att byn skall leva vidare och blomstra, då det nu finns många unga familjer med barn som bor här.

Grupparbete av Utanmyra-bor
gm Ann Margret Ström och Erik Pettersson